

УДК 81'373

*Юлія Причина,
Ганна Руденко*

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У СТУДЕНТІВ ВНЗ НЕМОВНОГО ПРОФІЛЮ

Проблема формування мовленнєвих компетенцій не є новою у педагогічно-філологічній літературі (А. Богуш, Л. Божович, Д. Ізаренков, С. Караванський, А. Нікітіна, В. Полонський, Л. Скуратівський, Е. Шубін та ін.). Однак у сучасній Україні, у зв'язку з її вступом до Європейського Союзу, все гостріше постає питання знання спеціалістами різних професій іноземних мов.

Гарне володіння іноземною мовою, уміння вільно спілкуватися дозволить професіоналам і молодим спеціалістам пройти стажування за кордоном і знайти престижну роботу як у вітчизняних, так і в іноземних фірмах і підприємствах. Тому перед вищими навчальними закладами України постає завдання не лише формування та розвитку професійних умінь і навичок студентів, а й озброєння їх умінням вільно виражати свої думки іноземною мовою та правильно розуміти співбесідника. Таким чином, проблема формування мовленнєвих компетенцій у майбутніх фахівців стає усе більш актуальною для немовних ВНЗ України.

В останній час проблему формування мовленнєвих компетенцій у тому чи іншому аспектах розглядали О. Гончарук (2012), О. Горошкіна (2012), А. Літвінов (2005), С. Омельчук (2006), О. Прокопова (2010), Н. Рижова, П. Медянова (2012) та ін.

Проведений аналіз сучасної філолого-педагогічної літератури показав, що науковці розмежовують поняття «мовна компетенція» та «мовленнєва компетенція», вважаючи, що мовленнєва компетенція формується на основі мовної компетенції.

Так, у роботі О. Горошкіної зазначається, що мовленнєва компетенція – це вміння використовувати мовні засоби, адекватні меті спілкування [3, с. 171]. Автор під мовленнєвою компетенцію розуміє практичне оволодіння мовою, її словниковим запасом, граматичним ладом, мовними нормами, розрізняє мовну і мовленнєву компетенції.

Формування мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців, на думку О. Гончарук, значною мірою залежить від правильності, тобто дотримання норм сучасної літературної мови у процесі суспільного спілкування.

Під мовленнєвою компетенцією ми будемо розуміти вміння застосовувати знання мови на практиці та користуватися мовними одиницями.

Мета статті – розглянути проблему формування мовленнєвих компетенцій у студентів ВНЗ немовного профілю, зокрема обґрунтувати види мовленнєвих компетенцій і їх складові, роль лінгвістичних експериментів на заняттях з іноземної мови.

Відповідно до основного змісту освітньої галузі «Іноземна мова» (за змістом Державного стандарту) мовленнєва компетенція базується на чотирьох видах компетенцій: в аудіюванні, говорінні, читанні та письмі, тобто у студентів мають бути сформовані мовленнєві вміння у чотирьох перелічених видах мовленнєвої діяльності [5].

До мовленнєвих компетенцій, за О. Прокоповою, належать:

- знання базових мовленнєвознавчих понять;
- здатність адекватно сприймати, розуміти, оцінювати і відтворювати почуте чи прочитане;
- здатність до мовленнєвої творчості;
- здатність планувати, готувати майбутнє висловлювання в різних жанрах, виступати з повідомленням;
- здатність реалізовувати задум у процесі мовленнєвої діяльності;
- здатність до асоціативної мовленнєво-мислительної діяльності;
- вміння аудіювання, читання, говоріння, письма;
- гнучке вміння використовувати засоби рідної мови залежно від типу, стилю мовлення;
- навички красномовства;
- вміння редагувати власне та чуже мовлення;
- здатність до контролю та самоконтролю результатів мовленнєвої діяльності [2, с. 156-161].

У роботах Д. Ізаренкова ми зустрічаємо розуміння поняття комунікативної компетенції, тотожне мовленнєвій компетенції: «Комунікативна компетенція – це здатність людини спілкуватися в одному, декількох або у всіх видах мовленнєвої діяльності, яка є набутою у процесі природної комунікації або спеціально організованого навчання особливою якістю мовної особистості» [4, с. 54-60]. При цьому дослідник пропонує такі конфігурації об'єму комунікативної компетенції: 1) той, хто говорить і слухає; 2) слухає; 3) пише та читає; 4) читає; 5) говорить, пише та читає; 6) слухає, пише та читає; 7) слухає та читає; 8) говорить, пише та читає. Отже, науковець виділяє ті ж компетенції в аудіюванні, говорінні, читання та письмі.

Аналізуючи знання, уміння та навички студентів-економістів першого курсу з англійської мови, ми можемо зазначити, що їх мовленнєва компетенція потребує значного поліпшення. Тому перед викладачами постає завдання сформувати у студентів відповідні мовленнєві компетенції у говорінні, читанні, письмі й аудіюванні. Як показує наш досвід практичної роботи у ВНЗ немовного профілю, діяльність викладачів ускладнюється ще й тим, що деякі студенти не володіють досконало мовленнєвими компетенціями рідною українською мовою.

Формування мовленнєвої компетенції відбувається лише у тих випадках, коли викладач працює в комплексі з усіма складовими: аудіюванням, говорінням, читанням та письмом. Усі ці види мовленнєвих компетенцій тісно пов'язані між собою, тому неможливо покращити мовленнєву компетенцію в цілому, працюючи лише над одним-двома її видами.

Найчастіше для студентів найзначущішим є такий вид мовленнєвої компетенції, як говоріння, оскільки саме за допомогою говоріння відбувається усне спілкування між людьми. Говоріння дає нам можливість висловити свої думки, донести якусь інформацію до інших, довести власну точку зору, вплинути на оточуючих тощо. Саме тому говоріння є важливою складовою мовленнєвої компетенції, а розвитку навичок говоріння викладачі ВНЗ приділяють значну увагу.

Для розвитку навичок говоріння під час занять ми пропонуємо студентам такі вправи:

Starting and structuring presentation:

1. What factors do you need to consider when preparing a business presentation?

2. Listen to two different openings of a presentation. What is the same / different about them? Which do you prefer? Why?

3. Choose one of these presentation situations. Write and practise the opening of the presentation.

a) Your company is launching a new product (Audience: a group of potential customers);

b) You are presenting your place of work or study (Audience: a group of potential customers or students);

c) Your company/organization is introducing a new way of working (Audience: a group of colleagues).

4. Prepare and deliver a three-minutes presentation on your chosen topic from ex. 3 [7].

На говоріння суттєво впливає розвиток навичок читання, адже чим більше читають студенти, тим краще вони оволодівають структурою речення, збільшують свій словниковий запас.

Під час читання перед студентами обов'язково повинна бути поставлена конкретна мета, лише тоді вони будуть читати усвідомлено, засвоювати щось нове, інакше читання буде просто механічним. Тому ми звертаємо увагу на те, щоб студенти ознайомилися із загальним змістом тексту, вчимо виокремлювати основне і другорядне.

Для розвитку навичок читання ми використовуємо такі вправи:

I. Read the article and decide whether these statements are true or false.

1. Corporate responsibility becomes less important in a bad economy.
2. Mars is worried that demand for chocolate will decrease.
3. Wal-Mart has become more socially responsible mainly because of protests by consumers.

II. Put the suitable word into the gap.

Why corporate responsibility is a survivor

a) biggest retailer	d) ethical produce	g) cocoa supply	j) to cut down	m) to preserve
b) green credentials	e) purchasing	h) recession	k) sustainable	n) available
c) downturn	f) prediction	i) delivery truck	l) suppliers	o) concentrate

Many people predicted that the 1) _____ would end talk of corporate social responsibility. Faced with the fear, or reality, of losing their jobs or homes, consumers would rush past the Fairtrade shelves and pick up something the family could afford. Companies, meanwhile, would 2) _____ on saving themselves rather than the planet [9].

Аудіювання – це розуміння промови, яку людина сприймає на слух. Без нього, як і без інших видів, неможливе формування мовленнєвої компетенції. Даний вид мовленнєвої компетенції дає можливість опанувати ритм і правильність вимови, зрозуміти, що нам сказали, про що йдеться в іноземному фільмі тощо. Тому навчання аудіюванню є необхідним під час вивчення іноземної мови.

Під час проведення пар з англійської мови ми використовуємо для навчання студентів аудіюванню подібні вправи:

Listen to Claudia, Max and Paul talking about training. Complete the information. You will hear the conversation twice.

Training budget: (1)

First type of training suggested: (2)

Second possible scheduled mentioned: (3) per week, over several weeks.

Listen to the conversation again. Decide if the sentences are true or false. You will hear the dialogue twice.

1. They decide that they will offer one type of training this year.

2. No one likes the idea of the Mondays – only schedule [9].

Велика увага приділяється письму, оскільки майбутнім спеціалістам, особливо економічних спеціальностей, необхідно буде під час професійної діяльності заповнювати багато звітів, бланків, вести ділову переписку та ін. Письмо також дозволяє краще засвоїти правила побудови речень, використання певних часових форм, фразеологізмів тощо.

З метою поліпшення письма як виду мовленнєвої компетенції ми у роботі із студентами використовуємо подібні вправи:

You work for the computer maintenance company Fisher's Computer services. You recently had a planning meeting for managers to prepare for the launch of your new maintenance service contracts. Read the action plan and write an e-mail (90–110 words) to all site managers. Include the following points.

1. The subject of the message.

2. Details about what is going to happen in the next four months.

3. Invitation to ask you any questions [8].

In each sentence, cross out the two incorrect options in italics.

1. What would happen if I *don't* / *didn't* / *wouldn't* reach my sales targets?

2. *Will* / *Would* / *Did* you change your position if we meet again next month?

3. If we *will make* / *made* / *make* you an exclusive agent, we expect you to cover all advertising costs [9].

Підвищенню ефективності та результативності навчання іноземній мові, формуванню мовленнєвих компетенцій студентів сприяє використання на заняттях різних видів лінгвістичних експериментів.

Питання про необхідність експериментальних досліджень у лінгвістиці вперше поставив у 30-х рр. минулого століття Л. Щерба, який розробив теоретичні основи теорії лінгвістичного експерименту. Згідно з концепцією Л. Щерби, експеримент може мати як позитивний, так і негативний результат. Негативні результати вказують або на невірність постульованого правила, або на необхідність якихось його обмежень. Наводячи як зразок приклади правильно і неправильно побудованих пропозицій (Ніякої торгівлі не було в місті. Ніякої торгівлі

в місті не було. У місті не було ніякої торгівлі.), Л. Щерба стверджував, що дослідник повинен звертатися з питанням про правильність чи неправильність мовного матеріалу, перш за все, до самого носія мови, не покладаючись лише на свою інтуїцію. Такий природний експеримент спонтанно здійснюється в мовному середовищі, наприклад, коли дитина вчиться говорити або коли доросла людина вивчає іноземну мову, а також у випадках патології, коли відбувається розпад мови [6, с. 24-39].

Л. Щерба запропонував структурну схему лінгвістичного експерименту: 1) інтроспекція, самоспостереження; 2) постановка власне експерименту. Він писав про «принцип експерименту» як про важливий момент, який дозволяє глибше проникнути у розуміння мовної діяльності людини та виділив такі види лінгвістичного експерименту:

1. Позитивний, при якому, зробивши припущення про значення того чи іншого слова або про правило словотворення, слід спробувати, чи можна скласти ряд фраз, застосовуючи це правило. Позитивний результат у цьому випадку підтвердить правильність висунутого припущення (так, зробивши якесь припущення про значення того чи іншого слова, тієї чи іншої його форми, про те чи інше правило словотворення або формоутворення, слід спробувати, чи можна пов'язати ряд різноманітних форм, застосовуючи це правило).

2. Негативний експеримент, у ході якого дослідником «створюється» свідомо неправильне висловлювання, а випробуваний повинен знайти помилку і внести відповідні корективи.

3. Альтернативний експеримент, який полягає в тому, що випробуваний визначає тотожність або нетотожність пропонованих йому двох або декількох фрагментів мовних висловлювань (відрізків тексту) [6, с. 24-39].

Прихильники традиційних методів лінгвістичного аналізу висунули ряд заперечень щодо використання лінгвістичного експерименту, вказуючи на обмежені можливості експериментальних методик. Це пов'язано з тим, що в експерименті створюються свідомо штучні ситуації, що не характерно для природного функціонування мови і мовлення. У спонтанному мовленні іноді проявляються такі особливості, які не вдається виявити в умовах експерименту.

Водночас, на думку відомого психолінгвіста Л. Сахарного, принципів особливості мовленнєвої діяльності, які виявляються в експерименті, характерні для неї і в інших, не експериментальних ситуаціях. Тому провести чітку грань між типовими і нетиповими, природ-

ними і штучними ситуаціями дослідження мовної (мовленнєвої) діяльності практично неможливо [1, с. 351].

Здійснений у даній статті теоретичний аналіз дає нам змогу зробити висновок, що розвиток мовленнєвої компетенції є необхідним для оволодіння студентами немовних ВНЗ іноземною мовою. Під час розвитку мовленнєвої компетенції у студентів викладачеві потрібно мати на увазі, що всі види даної компетенції (говоріння, аудіювання, письмо та читання) тісно взаємопов'язані між собою, а використання на заняттях різних видів лінгвістичних експериментів дозволяє підвищити ефективність і результативність навчання іноземній мові.

Посилання:

1. Глухов, В. П. Основы психолингвистики : учеб. пособие для студентов педвузов / В. П. Глухов. — М. : АСТ : Астрель, 2005. — 351 с.
2. Гончарук, О. Мовленнєва компетентність – невід'ємна складова формування професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи / О. Гончарук // Проблеми підготовки сучасного вчителя. — 2012. — № 5 (Ч. 2). — С. 156-161.
3. Горошкіна, О. М. Теорія і практика навчання української мови в старших класах / О. М. Горошкіна, Л. О. Попова, А. В. Нікітіна. — Х. : Вид. група «Основа», 2012. — 171 с.
4. Изаренков, Д. И. Базисно составляющие коммуникативной компетенции и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов-нефилологов / Д. И. Изаренков // Русский язык за рубежом. — 1990. — №4. — С. 54-60.
5. Основний зміст освітньої галузі «Іноземна мова». — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://studopedia.ru/16_113822_osnovniy-zmist-osvitnoi-galuzi-Inozemna-mova-za-zmistom-derzhavnogo-standartu.html
6. Щерба, Л. В. О трояком аспекте языковых явлений и об эксперименте в языкознании / Л. В. Щерба // Щерба, Л. В. Языковая система и речевая деятельность. — М., 2004. — С. 24-39.
7. Cotton, D. Market Leader. Intermediate Business English Coursebook / David Cotton, David Falvey, Simon Kent. — Longman, 3rd Edition. — 176 p.
8. Mascull, B. Market Leader. Pre – Intermediate Business English Teacher's Resource Book / Bill Mascull. — Longman, 3rd Edition. — 216 p.
9. Rogers, J. Market Leader. Intermediate Practice File / John Rogers. — Longman, 3rd Edition. — 96 p.

References (transliterated and translated):

1. Gluhov, V. P. Osnovy psyholingvistiki : uchebnoe pos. dlia studentov pedvuzov (Fundamentals of psycholinguistics : Manual for students of teacher training Universities). Moscow, 2005, 351 p [in Russian].
2. Honcharuk, O. Movlenneva kompetentnist nevidemna skladova formuvannia profesiynoyi kompetentnosti maybutnikh vchyteliv pochatkovoyi shkoly (Speech competence as an integral part of primary school teachers' professional

- competence formation). // *Problems of Modern Teacher Training*, 2012, Issue5, Part II, P. 156-161 [in Ukrainian].
3. *Horoshkina, O. M., Popova, L. O., Nikitina, A. V.* Teoriya i praktyka navchannia ukrayinskoyi movy v starshykh klasakh (Theory and practice of learning the Ukrainian language at high school). Kharkiv, 2012, 171 p. [in Ukrainian].
 4. *Izarenkov, D. I.* Bazisno sostovlyauschie kommunikativnoyi kompetentsii i ih formirovanie na prodvinutom etape obucheniya studentov-nefilologov (Basis components of communicative competence and their formation at an advanced stage of training students of non-linguistic departments). // *Russian Language Abroad*, 1990, Issue5, P. 54-60 [in Russian].
 5. Osnovnyi zmist osvithoyi haluzi «Inozemna mova» (The main content of the educational sector «Foreign Language»). — [Electronic resource]. — Mode of Access : http://studopedia.ru/16_113822_osnovniy-zmist-osvitnoi-galuzi-Inozemna-mova-za-zmistom-derzhavnogo-standartu.html [in Ukrainian].
 6. *Shcherba, L. B.* O troyakom aspekte yazykovykh yavleniy i ob eksperimente v yazykoznanii (On the threefold aspect of linguistic phenomena, and an experiment in linguistics). // *Shcherba, L. B.* Language system and speech activity. Moscow, 2004, 432 p. [in Russian].
 7. *David Cotton, David Falvey, Simon Kent.* Market Leader. Intermediate Business English Coursebook. Longman, 3rd Edition, 176 p.
 8. *Bill Mascull.* Market Leader. Pre-Intermediate Business English Teacher's Resource Book. Longman, 3rd Edition. 216 p.
 9. *John Rogers.* Market Leader. Intermediate Practice File. Longman, 3rd Edition. 96 p.

Стаття надійшла до редакції 31.06.2016

Ю. Причина, Г. Руденко

Формування мовленнєвих компетенцій у студентів ВНЗ немовного профілю

У статті розглядається проблема мовленнєвих компетенцій у сучасній науці. Проводиться теоретичний аналіз ролі мовленнєвої компетенції під час навчання студентів іноземним мовам, визначаються особливості чотирьох видів мовленнєвих компетенцій: аудіювання, читання, говоріння, письмо. У статті наведені приклади вправ для розвитку кожного з чотирьох видів мовленнєвих компетенцій у студентів немовних вищих навчальних закладів, а також, розглядається класифікація видів лексичних експериментів і використання їх на практиці при навчанні іноземній мові, а саме: лінгвістичний, асоціативний, метод семантичного диференціалу. Лінгвістичний експеримент – це експеримент, який досліджує і «розкриває» мовне чуття випробуваного шляхом перевірки істинності («верифікації») мовних або функціонально-мовних моделей. Метод семантичного диференціалу використовується

у сфері психолінгвістики й експериментальної психосемантики для виявлення суб'єктивних (індивідуальних) семантичних полів.

Ключові слова: мовленнєва компетенція, види мовленнєвих компетенцій, аудіювання, говоріння, письмо, читання, іноземна мова, студенти економічних спеціальностей, види експериментів, лінгвістичний аналіз, семантика мови.

Yu. Prichina, H. Rudenko

Formation of Students' Speech Competence at Non-language Universities

This paper deals with the problem of language competencies in modern science. It analyses the role of language competence while teaching students foreign languages, and defines peculiarities of four types of language competence: listening, reading, speaking and writing. The authors give the examples of exercises for each of four types of language competence in non-language higher educational establishments. Also it is considered the classification of lexical experiments and their use in practice when learning a foreign language, namely: linguistic and associative experiments, method of semantic differential. Linguistic experiment is an experiment that investigates and «reveals» linguistic feeling of the probationer checking the truth («verification») of functional language and linguistic patterns. The method of semantic differential is used in the field of psycholinguistics and experimental psycho-semantics to identify subjective (individual) semantic fields.

Key words: language competence, types of language competences, listening, reading, speaking, writing, foreign language, students of economic specialities, types of experiments, linguistic analysis, semantics of language.

Рецензент – кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник С. М. Вдович